

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.6>

УДК 336.76

*Б. С. Стеценко,
д. е. н., доцент, декан факультету фінансів,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0858-2629>*

*С. О. Бірюк,
к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних фінансів,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9078-626X>*

*К. М. Левченко,
к. е. н., доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9099-2303>*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ У КОНТЕКСТІ ПОСТВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

*B. Stetsenko,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
S. Biriuk,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
K. Levchenko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance
named after Victor Fedosov,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

**DIGITALIZATION OF THE FINANCIAL MARKET IN THE CONTEXT OF
THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE**

В статті досліджуються сучасні тренди вітчизняного фінансового ринку. Наголошується, що у післявоєнному відновленні України важливе місце буде посідати саме фінансовий ринок. Відповідно, вже зараз необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на активізацію його розвитку. Основою таких процесів має стати діджиталізація. Встановлено, що сучасний глобальний фінансовий ринок – це, насамперед, фінансовий ринок, який функціонує на цифрових засадах. Його учасники активно використовують різноманітні цифрові технології, а діджиталізація стала потужним каталізатором розвитку фінансового ринку. З цілого ряду причин український фінансовий ринок характеризується недостатнім рівнем цифровізації. Акцентовано, що зараз тільки банки та окремі фінансові компанії намагаються використовувати цифрові технології у власних корпоративних стратегіях. Інші учасники фінансового ринку України на сьогодні переважно ігнорують переваги та можливості діджиталізації. Визначено, що в поствоєнному періоді держава має акцентувати виключно на цифровій траєкторії розвитку українського фінансового ринку.

The article deals with the current trends in the domestic financial market. It emphasizes that the financial market will be crucial to Ukraine's post-war recovery. It is evident that our country will utilize significant capital, including foreign capital, for its reconstruction, and the effectiveness of their allocation will largely determine the economic trends. Therefore, it is necessary to implement a comprehensive set of measures to activate the development of the financial market. The foundation of such processes should be digitalization. It is established that the modern global financial market is primarily a digital market, functioning on digital principles. Its participants actively utilize various digital technologies, and digitalization has become a powerful catalyst for developing the financial market in many countries. It is substantiated that digitalization has shaped the formation of the FinTech sector, whose participants embody the use of digital technologies in financial relationships. Due to a variety of reasons, the Ukrainian financial market is characterized by a low level of

digitalization. It is emphasized that currently, only banks and financial companies are attempting to utilize digital technologies in their corporate strategies. Other participants in Ukraine's financial market largely ignore the benefits and opportunities of digitalization. At the same time, our country possesses a significant potential that can be quickly harnessed for digitalizing the financial market. It is determined that in the post-war period, the state should exclusively focus on the digital trajectory of Ukrainian financial market development. Through various regulatory measures, it is necessary to create an institutional environment conducive to the digitalization of the financial market. Financial institutions, consumers of their services, and clients should primarily be interested in using digital technologies. But at the same time, the regulatory policy of the state should consider: firstly, the insufficient level of financial literacy of the majority of the population; secondly, the financial opportunism of many financial institutions; thirdly, numerous imbalances in the development of particular segments of the financial market of Ukraine.

Ключові слова: *капітал, фінансовий ринок, фінансові установи, фінансові операції, споживачі фінансових послуг, цифрові технології, діджиталізація.*

Keywords: *capital, financial market, financial institutions, financial operations, consumers of financial services, digital technologies, digitization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На перший погляд, на сьогодні проблематика розвитку вітчизняного фінансового ринку відійшла на другий план. Проте, цілком очевидні та першочергові завдання щодо захисту незалежності та суверенітету України, не заперечують того факту, що обороноздатність нашої держави визначена і її фінансовою стійкістю, здатністю вирішувати складні завдання у сфері фінансів. Складний шлях має пройти Україна і в поствоєнний час. Колосальні обсяги капіталу будуть спрямовані на відновлення економіки та інфраструктури України. Ефективність їх використання визначатиме і місце нашої країни на економічній мапі світу, і її

глобальну конкурентоспроможність, і, врешті решт, довіру з боку міжнародної спільноти. Тому вже зараз необхідно акцентувати на важливості формування ефективних механізмів розподілу фінансових ресурсів, в тому числі – на розвиткові фінансового ринку. В цьому контексті наша держава має опиратися на досвід інших країн, який переконливо свідчить, що саме за рахунок активного впровадження цифрових технологій відбувається масштабна трансформація національних фінансових ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблематика діджиталізації, впливу цифрових технологій на фінансові відносини і фінансовий ринок, висвітлена у працях Л. Іщук, В. Корнеєва, К. Кустарьової, В. Поліщука, І. Пономаренка, Н. Рощиної, Л. Рудюк, Б. Сороки, О. Хамідова, Н. Холявко та багатьох інших науковців. Проте, цілком очевидним є той факт, що у поствоєнній системі координат український фінансовий ринок має функціонувати на принципово інших засадах ніж зараз. На шляху до його діджиталізації надзвичайно багато проблем, вирішення яких потребує використання науково обґрунтованих підходів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – окреслити пріоритетні напрямки розвитку фінансового ринку України у післявоєнному періоді на основі широкого використання його учасниками цифрових технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Терміни «цифрові технології», «діджиталізація» вже давно стали звичними не тільки у професійних колах, але й міцно увійшли до словарного запасу пересічних громадян. Беззаперечно, діджиталізація стала надзвичайно багатовекторним процесом і змінила майже усі без виключення сторони людського життя. Проте найбільш виразно говорити про вплив цифрових технологій можна саме на прикладі фінансових відносин та фінансового сектору.

Саме поняття «діджиталізація» розглядається науковцями в достатньо широкому контексті. Часто його зміст асоціюють з посиленням ролі цифрових технологій, зростанням їх значення для усіх сфер людського життя [1]. При цьому, діджиталізація проявляє свою сутність на рівні діяльності окремих індивідуумів, суб'єктів господарювання, регіонів, країн. На думку іншого зарубіжного автора, діджиталізація – це використання цифрових технологій та даних (оцифрованих (діджитизованих) та існуючих у цифровій формі спочатку) з метою одержання прибутку, поліпшення бізнесу, зміни/трансформації бізнес-процесів (відмінних від суто діджитизації останніх) та створення належного середовища для їх реалізації, в основі якого – використання цифрової інформації [2]. Наведені наукові підходи до сутності діджиталізації явно контрастують з первинним значенням цього поняття, де вона розглядається як процес перетворення інформації у цифрову форму. Але, незважаючи на різницю в підходах до оцінки сутності діджиталізації, науковці артикулюють її домінуючу та визначальну роль у розвитку сучасної глобальної економіки та її фінансового ринку. І такі тенденції зберуться в середньостроковій перспективі, а прогнози щодо росту відповідних технологічних сегментів не можуть не вражати.

Так за окремими оцінками обсяг світового ринку блокчейн у 2017 році складав 0,98 млрд. дол. США, за результатами 2022 року показник склав 11,54 млрд. дол. США, а прогнозний показник 2027 року – 162,84 млрд. дол. США [3]. Масштабно зростають і інші ринки цифрових технологій. Зокрема, за даними 2022 року обсяги сегменту штучного інтелекту в сегменті FinTech склав 12,11 млрд. дол. США, тоді як прогноз на 2030 рік – 41,16 млрд. дол. США [4]. На наш погляд, реальне зростання може перевершити навіть найбільш оптимістичні прогнози. Ключова причина цього – невинна фінансиалізація глобальної економіки, яка не тільки визначає попит на різноманітні фінансові технології, а й фактично призвела до перетворення компаній FinTech-сектору на ключових гравців у її архітектоніці.

З нашої точки зору, оцінка перспектив швидкого запровадження цифрових технологій на українському фінансовому ринку має ґрунтуватися на кількох чинниках: по-перше, на наявності відповідних технологічних передумов (зокрема, інформаційної інфраструктури); по-друге, на оцінці процесів, що характерні для національного фінансового ринку; по-третє, на здатності учасників фінансового ринку трансформувати власні стратегії у відповідності з вимогами та принципами діджиталізації.

Впровадження цифрових технологій, ефективність їх застосування різними економічними агентами визначається впливом багатьох факторів. Серед іншого, до таких факторів науковці відносять і інформаційну інфраструктуру [5], яку в широкому контексті можна розглядати як сукупність людей, процесів, процедур, інструментів, засобів і технологій, яка підтримує створення, використання, транспортування, зберігання і знищення інформації [6].

Базисом для широкого використання цифрових технологій на фінансовому ринку є беззаперечно рівень проникнення мережі Internet. В цьому питанні для України характерні наступні тенденції (рис. 1).

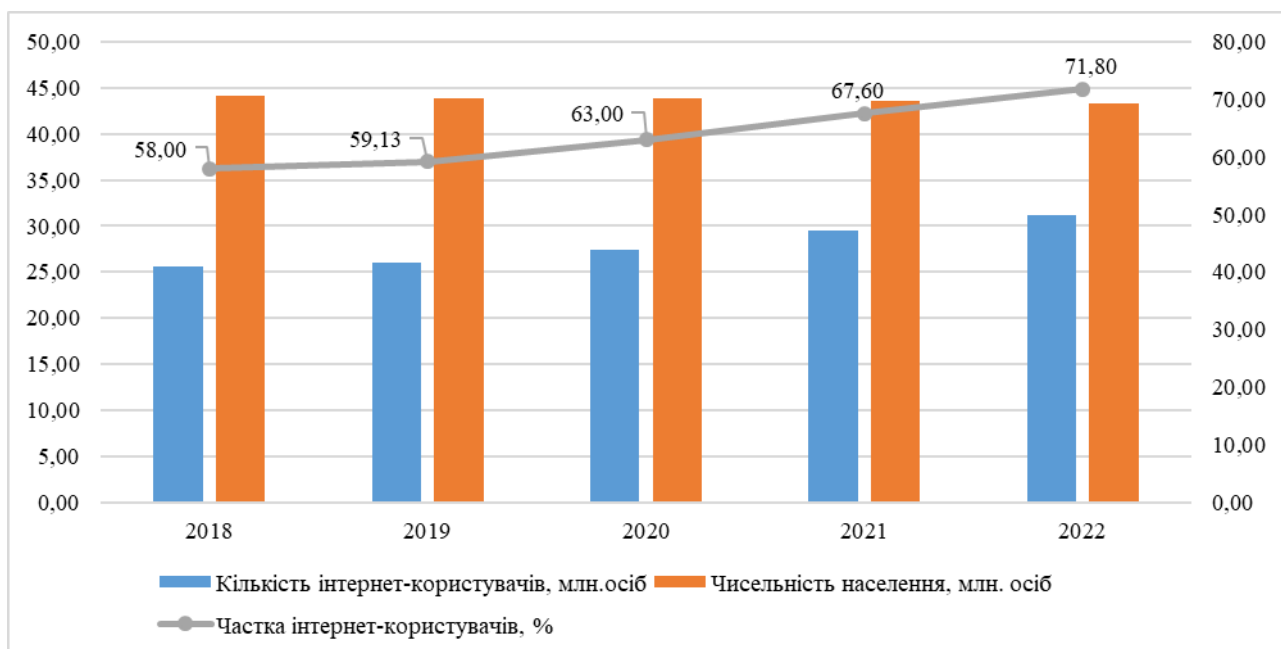

Рис. 1. Кількісні оцінки проникнення мережі Internet в Україні

Джерело: складено авторами за [7].

З даних рис. 1 видно, що за останні 5 років, рівень проникнення Internet в Україні зріс з 58 % населення до 71,8 %. Така тенденція – багато в чому наслідок форс-мажорних обставин у вигляді COVID-19 та відкритої збройної агресії проти України. «Розрив» звичних каналів соціальної комунікації внаслідок пандемії сприяв зростанню популярності мережі, а напад на нашу державу визначив для багатьох потребу у постійному моніторингу новин. Проте, певною мірою релевантність представлених даних за 2022 р. можна поставити під сумнів, адже вони не враховують значної міграції українців за кордон після 24 лютого 2023 року.

Варто звернути особливу увагу на той факт, що досліджуючи сутність інформаційної інфраструктури, науковці розглядають не тільки суто технічні засоби, але й людей, їх компетенції та навички в інформаційній сфері. Такий підхід видається важливим для вивчення процесу діджиталізації на фінансовому ринку, оскільки дає можливість визначити, зокрема, для індивідуальних учасників вплив їх фінансових та цифрових компетенцій на фінансові рішення. Навіть в країнах Європи рівень цифрових навичок суттєво різняться. Зокрема, у Фінляндії та Нідерландах частка населення, які володіють базовими компетенціями у сфері цифрових технологій сягає 79 %, тоді як для Болгарії цей показник 31 %, Румунії – 27 % [8]. Різняться і рівень адаптації бізнес-одиниць до використання цифрових технологій. Хмарні сервіси використовують 34 % усіх підприємств ЄС, штучний інтелект – 8 %, Big Data – 14 % [8]. На цей показник впливає значна кількість факторів – від розміру підприємства до сфери його діяльності.

Очевидно, що нарощування використання цифрових технологій на фінансовому ринку була б об'єктивно неможливою без стрімкого розвитку FinTech-індустрії. Загалом, фінансові технології та FinTech є ключовими каталізаторами процесів діджиталізації фінансового ринку. Масштаби та швидкість їх поширення не можуть не вражати, а сфери застосування є достатньо широкими. Основним напрямом FinTech на фінансовому ринку до 2025 року стануть необанкінг та альтернативне фінансування (рис. 2).

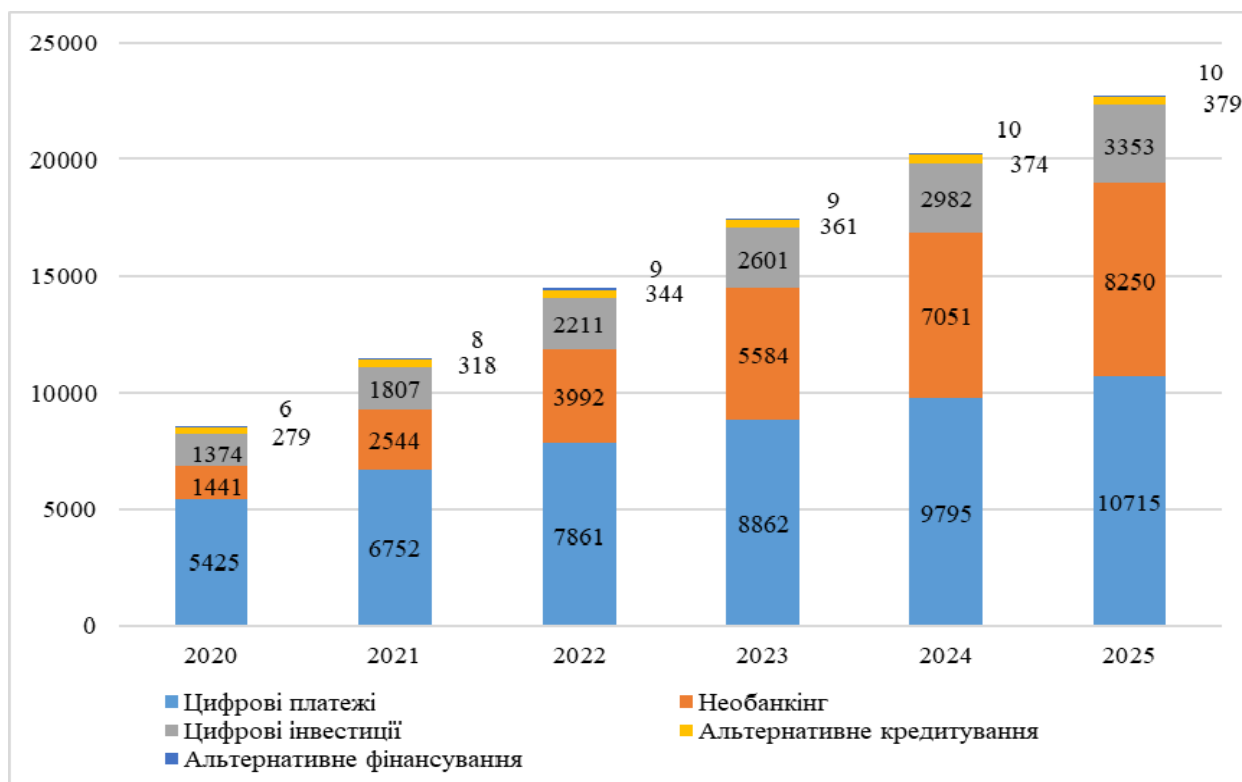

Рис. 2. Прогноз обсягів трансакцій FinTech на глобальному рівні у 2020-2025 рр., млрд дол США

Джерело: складено авторами за [9].

Якщо ключові тренди діджиталізації глобального фінансового ринку, в тому числі у FinTech, поступово формуються, то для України характерними є досить різновекторні процеси. Зокрема, якщо орієнтуватися на дані щодо імпорту-експорту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, то очевидно роль нашої держави як нетто-експортера. За даними 2021 року експорт цього виду послуг склав 4,03 млрд. дол. США, тоді як імпорт – лише 412,3 млн. дол. США [10]. Така позиція свідчить, що за певних інституційних передумов вітчизняний FinTech сектор може дати потужний поштовх для швидкої діджиталізації фінансового ринку України.

На думку авторів, найбільш складне питання, яке необхідно вирішити для швидкої цифрової трансформації, – диспропорції у розвитку самого фінансового ринку. Тут можна артикулювати кілька ключових тенденцій. Насамперед, значне домінування банків у інституційній структурі як за обсягом активів, так і рівнем «залученості» у фінансові операції фізичних та

юридичних осіб. Наприклад, активи банків в Україні перевищують активи страхового сектору у 33,5 рази, а перевищення над активами ІСІ становить 4,3 рази [11-12]. Як наслідок, можна припустити, що саме банки є і будуть лідерами за рівнем впровадження цифрових технологій. Не в останню чергу і через те, що банківські установи мають змогу здійснити необхідні для діджиталізації своєї діяльності інвестиції. Актуальний досвід онлайн-банкінгу в Україні переконливо свідчить на користь цього. Досить активно розвивається в Україні і онлайн-страхування. Аналіз досліджень цієї проблематики [13] свідчить, що хоча сам вітчизняний страховий ринок є відносно невеликим, провідні страхові компанії.

Надзвичайно непереконливо навіть на тлі інших сегментів виглядають показники фондового ринку, особливо – ринку корпоративних цінних паперів. Мережа Internet рясніє оголошеннями щодо можливостей онлайн-торгівлі фінансовими інструментами (насамперед, іноземними акціями) та криптовалютами, але реальність таких оголошень можна поставити під велике питання. В переважній більшості випадків мова йде про різноманітні «сірі» та відверто шахрайські схеми, які спрямовані на позбавлення клієнта коштів без будь-яких шансів на успішне інвестування.

Насамкінець, виникає очевидне питання: «Настільки готовими є учасники (насамперед, тут мова йде про споживачів фінансових послуг та клієнтів фінансових установ) фінансового ринку України до використання цифрових технологій?». Вище ми вже говорили про відверте ігнорування значною частиною фінансових інституцій можливостей діджиталізації. Проте, варто визнати, що така стратегія багато в чому визначена і слабким попитом з боку клієнтів фінансових установ. За даними Державної служби статистики України, у 2018-2022 рр. кількість підприємств, що купували послуги хмарних обчислень, коливалася в діапазоні 9-10 % [14]. Найвищим попитом хмарні обчислення користувалися в туристичній галузі (близько 22 %), в ІКТ-секторі (18-19 %), у фармації (15-20 %). Поряд з цим, лише близько ¼ усіх підприємств в Україні використовують у своїх корпоративних стратегіях соціальні мережі, 6-

7 % блоги (мікроблоги), 12 % веб-сайти (веб-додатки), 11 % - інструменти обміну знаннями.

Якщо говорити про потенційних споживачів фінансових послуг, то достатньо показовими в досліджуваному контексті є і дані, що стосуються найбільш популярних додатків (тут вказані лише пристрої, що використовують Android). Зокрема, у 2022 році серед TOP-20 найбільш популярних додатків були і додатки, які пропонуються фінансовими установами – «Privat24» та «Monobank» [15]. Опосередковано про високий рівень зацікавленості фізичних осіб у використанні цифрових технологій свідчить зростання популярності застосунку «Дія», який дає можливість перевести у віртуальне середовище цілий ряд взаємодій громадянина та держави.

Проте, оцінюючи «цифрову» взаємодію споживачів фінансових послуг та фінансових установ варто підкреслити, що в умовах недостатньої фінансової інклюзії виникають численні ризики, визначені і фінансовою грамотністю населення. Десятиліттями інституційна структура фінансового ринку України обмежувала споживання фінансових послуг переважно депозитними послугами, кредитами та страхуванням. Як наслідок, переважна більшість співвітчизників має обмежений досвід взаємодії з банками, небанківськими кредитними установами та страховими компаніями. І такий досвід не завжди є вдалим через неприхований опортунізм багатьох вітчизняних фінансових інституцій, які не зацікавлені у ринкових принципах взаємодії з клієнтами. Проте на фінансовому ринку існують цифрові технології, які отримали умовну назву FinTech BtoC, коли фінансовий бізнес використовує діджиталізацію саме для спрощення пошуку і роботи зі споживачами своїх послуг.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Вітчизняній економіці, а з нею – і фінансовому ринку, доведеться пройти складний шлях у післявоєнному періоді. Колосальний рівень підтримки України очевидно буде відображено і у значних капіталах, які будуть спрямовані на відновлення нашої держави. Саме тому вже зараз необхідно сконцентрувати зусилля на розбудові фінансового ринку, як ефективного та

транспарентного механізму розподілу цих ресурсів. В цьому контексті діджиталізація фінансового ринку стає не просто завданням, а стратегічною метою, в досягненні якої мають бути зацікавлені усі без виключення його учасники. Для цього необхідно забезпечити: по-перше, переорієнтацію вітчизняного ІКТ-сектору на задоволення внутрішнього попиту на цей вид послуг; по-друге, формування множини інституційних факторів розвитку FinTech індустрії; по-третє, підвищення рівня фінансової інклюзії для споживачів фінансових послуг та клієнтів фінансових установ; по-четверте, нівелювання негативного впливу опортуністичних стратегій фінансових інституцій на окремих сегментах ринку; по-п'яте, зростання фінансової грамотності та цифрових компетенцій споживачів фінансових послуг та учасників фінансових операцій.

Література

1. Brennen S.J., Kreiss D. Digitalization, *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, John Wiley & Sons, 2016. P. 1-11.
2. De Clerck J.-P. Digitization, digitalization and digital transformation: the differences URL: <https://www.iscoop.eu/digitization-digitalization-digitaltransformation-disruption/> (дата звернення 17.06.2023 р.).
3. Technology & Telecommunications. Statista. URL.: <https://www.statista.com/statistics/> (дата звернення 17.06.2023 р.).
4. Artificial Intelligence In Fintech Market Report Scope. Grand View Research. URL.: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/artificial-intelligence-in-fintech-market-report> (дата звернення 15.06.2023 р.).
5. Трушлякова А. Розвиток діджиталізації в Україні: фактори впливу, переваги та виклики сьогодення. *Економічні горизонти*. 2018. №4. С.186–191.
6. Kibirige H. The information dilemma: a critical analysis of information pricing and fees controversy. Westport, 1983. 195 p.
7. Digital in Ukraine. DataReportal. URL: <https://datareportal.com/digital-in-ukraine?rq=Ukraine> (дата звернення 17.06.2023).
8. Digital Economy and Society Index (DESI) 2022. European Commission. URL.: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (дата звернення 17.06.2023)

9. Digital Economy Compass 2021. Statista. URL: <https://www.statista.com/study/105653/digital-economy-compass/#professional> (дата звернення 17.06.2023 р.).
10. Зовнішньоекономічна діяльність. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 17.06.2023 р.).
11. Ринок у цифрах. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib> (дата звернення 17.06.2023 р.).
12. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 17.06.2023 р.).
13. Приказнюк Н., Моташко Т., Кондратенко Ю. Розвиток інтернет-страхування у нових умовах. Науковий погляд: економіка та управління. 2021. № 2. С. 102-108.
14. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 17.06.2023 р.).
15. Digital в Україні 2022: тренди українського інтернету та вплив війни. CASES. URL.: <https://cases.media/article/digital-v-ukrayini-2022-trendi-ukrayinskogo-internetu-ta-vpliv-viini> (дата звернення 17.06.2023 р.).

References

1. Brennen, S.J. and Kreiss, D. (2016), “Digitalization”, *The International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*, John Wiley & Sons, pp. 1-11.
2. De Clerck, J.-P. (2023), “Digitization, digitalization and digital transformation: the differences”, available at: <https://www.iscoop.eu/digitization-digitalization-digitaltransformation-disruption/> (Accessed 17 June 2023).
3. Statista (2023), “Technology & Telecommunications”, available at: <https://www.statista.com/statistics/> (Accessed 17 June 2023).
4. Grand View Research (2023), “Artificial Intelligence In Fintech Market Report Scope”, available at: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/artificial-intelligence-in-fintech-market-report> (Accessed 15 June 2023).
5. Trushliakova, A. (2018), “Development of digitalization in Ukraine: factors of influence, advantages and challenges of today”, *Ekonomichni horyzonty*, vol. 4, pp. 186–191.

6. Kibirige, H. M. (1983), *The information dilemma: a critical analysis of information pricing and fees controversy*, Greenwood Press, Westport.
7. DataReportal (2023), “Digital in Ukraine”, available at: <https://datareportal.com/digital-in-ukraine?rq=Ukraine> (Accessed 17 June 2023).
8. The official site of the European Union. European Commission (2023), “Digital Economy and Society Index (DESI) 2022”, available at: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi> (Accessed 17 June 2023).
9. Statista (2023), “Digital Economy Compass 2021”, available at: <https://www.statista.com/study/105653/digital-economy-compass/#professional> (Accessed 17 June 2023).
10. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2023), “Foreign economic activity”, available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 17 June 2023).
11. The official site of the Ukrainian Association of Investment Business (2023), “The Ukrainian Fund Markets in Figures”, available at: <https://www.uaib.com.ua/analituaib> (Accessed 17 June 2023).
12. The official site of the National Bank of Ukraine (2023), “Supervisory Data”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Accessed 17 June 2023).
13. Prykaziuk, N., Motashko, T. and Kondratenko, Y. (2021), “Development of internet insurance under the new conditions”, *Naukovyj pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 2, pp. 102–108.
14. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2023), “Use of information and communication technologies at enterprises”, available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 17 June 2023).
15. CASES (2023), “Digital in Ukraine 2022: Ukrainian Internet trends and the impact of the war”, available at: <https://cases.media/article/digital-v-ukrayini-2022-trendi-ukrayinskogo-internetu-ta-vpliv-viini> (Accessed 17 June 2023).

Стаття надійшла до редакції 25.06.2023 р.